

СУТНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

В даній статті розкрито сутність інвестиційних правоотношень в сфері сільського господарства, досліджена їх структура, путем виділення кожного окремого взятого елемента і пропонується новий підхід в розгляді поняття «учасники інвестиційних правоотношень в сфері сільського господарства».

Ключевые слова: *інвестиційні правоотношення, інвестор, виконавець, сільське господарство, держава.*

This article revealed the essence of investment relations in agriculture, studied their structure, by allocating each individual item, and proposed a new approach in considering the notion of «members of the investment relations in agriculture».

Key words: *investment relations, investor, agent, agriculture, state.*

Ефективне правове регулювання інвестиційних правовідносин загалом та у сфері сільського господарства зокрема, є передумовою збільшення обсягів залучення інвестицій та відродження аграрного сектору економіки України. Недостатні наукові розробки в даному напрямку гальмують приведення вітчизняного законодавства у відповідність до ринкових реалій. Українське право часто «не встигає» змінюватися разом з трансформацією відносин в суспільстві, що призводить до значних прогалин в системі правового регулювання інвестиційних відносин у сільському господарстві.

Питання інвестиційних правовідносин було досліджено в ряді досліджень, серед яких підручник «Інвестиційне право» А.В. Омельченка, навчальний посібник «Інвестиційне право» О.М. Вінник, монографія В.М. Коссака «Іноземні інвестиції в Україні (цивільно – правовий аспект)».

Найбільш вагомим внеском в питання теоретичного дослідження інвестиційних правовідносин в сільському господарстві було здійснено колективом авторів, серед яких: В.І. Семчик, Л.П. Козаченко, Л.О. Панькова, О.А. Поліводський, В.А. Сонюк, П.Ф. Кулинич, Д.В. Бусуйок, Н.В. Рев'юк, О.О. Семчик, В.М. Єрмоленко, Т.П. Проценко, А.І. Берлач. Мова йде про монографію «Інвестиційна діяльність у сільському господарстві: правові аспекти» під редакцією В.І. Семчика. Монографія наблизилася до розуміння змісту інвестиційних правовідносин у сільському господарстві та відкрила наукову дискусію з даного питання.

Не зважаючи на певні напрацювання у вивченні правового регулювання інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства не вирішеними залишаються ряд проблем. Серед таких: співвідношення понять «учасник інвестиційних відносин» та «виконавець» (ряд науковців ототожнюють ці поняття); співвідношення понять «сторони інвестиційних відносин» і «суб'єкти інвестиційних відносин»; дослідження інвестиційних правовідносин з огляду на їх багатосторонність (в інвестиційних правовідносинах дуже часто приймають участь не тільки інвестор і виконавець, а також, держава в особі державних органів, фінансові установи тощо); формулювання загально прийнятного визначення поняття «інвестиційні правовідносини у сфері сільського господарства» та інше.

При написання даної статті було поставлено завдання: найбільш повно охарактеризувати сутність інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства; дати визначення поняттю «інвестиційні правовідносини у сфері сільського господарства»; виокремити структурні елементи досліджуваних відносин; навести ознаки, що виділяють інвестиційні відносини у сфері сільського господарства серед інвестиційних відносин загалом.

Інвестиційні правовідносини в сільському господарстві за своїм характером є цивільно – правовими відносинами. Відповідно до загальної теорії цивільного права, цивільно – правові відносини - це майнові та особисті немайнові відносини (урегульовані нормами сучасного цивільного права) між майново відокремленими, юридично рівними учасниками, що є носіями суб'єктивних цивільних прав і обов'язків, які виникають змінюються, припиняються на підставі юридичних фактів і забезпечуються можливістю застосування засобів державного примусу.

Цивільно-правові відносини характеризуються рядом особливостей, що відрізняють їх від інших суспільних відносин врегульованих правом. Серед таких: майновий характер відносин (це відносини власності, товарно-грошові відносини); учасники таких відносин характеризуються майновою відокремленістю і юридичною рівністю.

Як ми бачимо, інвестиційним правовідносинам в сільському господарстві притаманні вказані особливості, більше того зміст таких правовідносин в повній мірі відповідає загальному змісту цивільних відносин, про що детальніше буде висвітлено нижче.

Розглядаючи інвестиційні правовідносини в сільському господарстві варто відзначити їх регулятивну природу. Це правовідносини, через які здійснюється регулювання нормальних економічних відносин. Тобто за допомогою регулятивних відносин здійснюється правомірна діяльність в процесі залучення та реалізації інвестицій в сільському господарстві. Такі відносини виникають із договорів, інших правочинів.

За колом зобов'язаних осіб та ступеня їх конкретизації, цивільно – правові відносини поділяються на: абсолютні – такі, в яких визначено лише одну сторону; загальнорегулятивні – такі, що відображають зв'язок кожного з кожним, в них на боці уповноваженої і зобов'язаної сторін – кожен і всі; відносні – такі, в яких визначені дві сторони і ці сторони наперед відомі. Інвестиційні правовідносини в сільському господарстві є відносними, в них конкретно визначено обидві сторони: уповноважену і зобов'язану. Сторони в них цілком конкретні – інвестор і учасник інвестиційної діяльності (виконавець).

Відносини, що розглядаються є відносинами активними. В них учасник інвестиційної діяльності (виконавець) зобов'язаний вчинити на користь інвестора певні дії, направлені на реалізацію інвестицій. Якщо на учасника інвестиційної діяльності покладено обов'язок активної поведінки, то суб'єктивне право інвестора вичерпується лише двома повноваженнями – правом вимоги і правом захисту порушеного суб'єктивного права (у випадку невиконання обов'язку). При цьому суб'єктивне право покликане забезпечити виконання обов'язку, тобто досягнення активної діяльності учасника інвестиційної діяльності.

Інвестиційні правовідносини в сільському господарстві є одночасно речовими і зобов'язальними. Об'єктом відносин є як речі і майно, так і дії, зобов'язання учасника інвестиційної діяльності. Досліджувані відносини є виключно майновими.

Інвестиційні правовідносини у сільському господарстві, як і будь-які інші правовідносини виникають на підставі юридичного факту. Таким юридичним фактом є інвестиційна діяльність в сільському господарстві. В.І. Семчик визначає інвестиційну діяльність як сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави, спрямована на вкладення та використання інвестицій у сільському господарстві¹. Абсолютно погоджуючись та розвиваючи думку вченого, можна запропонувати термін «реалізація інвестицій». Говорячи про реалізацію інвестицій, ми тим самим вказуємо не тільки на те, що інвестиції використані, а ще й на те, що завдяки їхньому правильному використанню забезпечено отримання прибутку або досягнення певного соціального ефекту. Без цієї складової інвестиційні відносини перестають бути такими.

Також зазначимо, що здійснювати інвестиційну діяльність можуть не лише громадяни, а у відповідності до Закону України «Про інвестиційну діяльність», в тому числі, іноземні громадяни та особи без громадянства². Тому, термін «громадяни» доцільніше замінити на загальний – «фізичні особи». Таким чином, можна запропонувати наступне визначення: інвестиційна діяльність у сільському господарстві – це сукупність практичних дій фізичних, юридичних осіб і держави, спрямована на вкладення та реалізацію інвестицій у сільському господарстві.

Інвестиційна діяльність лежить в основі інвестиційних відносин, є передумовою їх виникнення. Інвестиційні правовідносини в сільському господарстві – це суспільні відносини врегульовані правом, що виникають в зв'язку з вкладенням та реалізацією інвестицій у сільському господарстві. Говорячи про урегульованість відносин, маємо на увазі інститут права, що регулює інвестиційні відносини у сільському господарстві. Цей інститут, як і інститут інвестиційного права, є міжгалузевим, однак в своїх межах не збігається з ним. Оскільки його предметом є, в тому числі, специфічні аграрні відносини, земельні відносини, в частині функціонування земель сільськогосподарського призначення тощо.

В загальній теорії цивільного права, об'єктом правовідносин визнається певна поведінка зобов'язаної особи. Загально прийнято розділяти юридичні об'єкти та матеріальні об'єкти цивільних правовідносин. Застосовуючи даний підхід до інвестиційних відносин у сільському господарстві, можна стверджувати, що вони характеризуються двома юридичними об'єктами (передання інвестиції інвестором виконавцю та реалізація інвестиції виконавцем) та двома матеріальними об'єктами (інвестиція та дохід, отриманий від реалізації інвестиції). Об'єкт інвестиційних правовідносин у сільському господарстві є специфічним об'єктом саме завдяки такому юридичному об'єкту як реалізація інвестиції виконавцем. Останній здійснює реалізацію інвестиції шляхом діяльності, що передбачає пряме чи опосередковане виробництво сільськогосподарської продукції.

Сторонами інвестиційних відносин в сільському господарстві є інвестори, щокладають інвестиції та учасники інвестиційних відносин, що здійснюють реалізацію інвестицій в якості виконавців. Теорія цивільного права розділяє суб'єктів права та суб'єктів обов'язку. Суб'єкт права або, як ще його називають, уповноважений суб'єкт, це учасник якому належить право. На суб'єкта обов'язку, зобов'язаного суб'єкта в цивільних відносинах покладається обов'язок. В інвестиційних відносинах немає чистого (абсолютного) суб'єкту права і суб'єкту обов'язку. Обидві сторони правовідносин наділені і правами і обов'язками. Хоча якщо розглянути інвестиційні відносини ретельніше можна спостерігати наступну картину. Інвестор,кладаючи майно в якості інвестицій, отримує основне право: на отримання прибутку або досягнення певного соціального ефекту, в якому

він зацікавлений. А учасник інвестиційних відносин, отримуючи майно в своє розпорядження, стає зобов'язаним в правильній реалізації інвестицій, створенні прибутку, досягненні певного соціального ефекту та передачі результату інвестору. Таким чином, не зважаючи на те, що суб'єкти інвестиційних відносин наділені правами та обов'язками, умовно інвестора можна визначити як суб'єкта права (уповноваженого суб'єкта), а виконавця – як суб'єкта обов'язку (зобов'язаного суб'єкта).

Так, сторонами інвестиційних відносин в сільському господарстві є інвестор та учасник інвестиційних відносин (виконавець). Інвестиційне законодавство, а також більшість фахівців ототожнюють поняття «сторони інвестиційних відносин» та «суб'єкти інвестиційних відносин». За такого підходу не враховується наступне: ряд учасників суспільних відносин, що не є сторонами інвестиційних відносин, фактично впливають на інвестиційні відносини і можуть бути визначені як суб'єкти інвестиційних відносин. Для прикладу, банківська установа може виступати в якості інвестора, а також виконавця. А може на умовах кредиту надавати кошти інвестору для залучення їх в якості інвестицій, при цьому вимагаючи для себе певних гарантій щодо об'єкту інвестування. В цьому випадку банківська установа не будучи стороною інвестиційних відносин стає суб'єктом відносин. Інший приклад, держава в особі Кабінету Міністрів України запроваджує програму заохочення залучення інвестицій в певну галузь або певний регіон, стає суб'єктом інвестиційних відносин, але, знову таки, не стає стороною інвестиційних відносин.

Таким чином, до суб'єктів інвестиційних відносин можна віднести: інвесторів, що вкладають майно в якості інвестицій; учасників інвестиційних відносин (виконавців), що здійснюють реалізацію інвестицій, забезпечуючи створення прибутку або досягнення певного соціального ефекту; інших суб'єктів, що не є стороною інвестиційних відносин, але напряму чи опосередковано приймають у них участь.

О.М. Вінник серед учасників інвестиційних правовідносин, крім інвесторів та виконавців, визначає також: банки та інші фінансові структури, що надають кошти для вкладення інвестицій; інвестиційні інститути, серед яких чільне місце посідають інвестиційні фонди та інвестиційні компанії, довірчі товариства, що виконують роль фінансових посередників на ринку інвестицій; органи державного, регіонального, галузевого, міжгалузевого господарського управління (господарські міністерства та відомства, виконкоми місцевих рад народних депутатів, господарські об'єднання тощо); органи державного регулювання в сфері інвестиційної діяльності, в тому числі, Державний комітет країни у справах архітектури, містобудування та житлової політики³.

Серед ряду авторів вирізняються ще такі учасники інвестиційних правовідносин, як одержувач інвестицій (особа, яка отримала від інвестора у власність або користування майно, майнові права та інші цінності, що мають ринкову вартість, і використовує їх у власній господарській діяльності, включаючи подальше інвестування) та інвестиційний посередник (суб'єкт підприємницької діяльності, що на договірних підставах отримав від інвестора майно, майнові права та інші цінності для подальшого інвестування, яке здійснюється на професійних підставах).

В якості інвестора в сільськогосподарських інвестиційних відносинах можуть виступати фізичні особи, юридичні особи, держава. Для того, щоб вступати в

інвестиційні відносини в якості інвестора, фізична особа повинна бути наділена повною дієздатністю. Юридичні особи, що є інвесторами, повинні мати цивільну правоздатність та дієздатність.

Учасниками інвестиційних відносин в сільському господарстві, що здійснюють функції виконавців та забезпечують реалізацію інвестицій, виступають сільськогосподарські товаровиробники, підприємці та юридичні особи, що надають посередницькі, транспортні послуги, реалізують сільськогосподарську продукцію. Такими учасниками є: громадяни України; юридичні особи, що створені та функціонують на території України; держава, в особі юридичних осіб публічного та приватного права.

Громадяни України можуть здійснювати функції виконавців в інвестиційних відносинах в галузі сільського господарства лише в якості фізичних осіб – підприємців. Для дослідження ролі виконавця в сільськогосподарських інвестиційних відносинах, юридичні особи можна розділити на три групи: юридичні особи, створені у відповідності до Цивільного кодексу України; юридичні особи створені у відповідності до Господарського кодексу України; та юридичні особи, що є специфічними суб'єктами аграрних відносин. До першої групи можна віднести повні товариства, командитні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, акціонерні товариства, виробничі кооперативи. До другої групи юридичних осіб, що створюються і діють у відповідності до Господарського кодексу України відносяться: приватні, колективні, державні підприємства, підприємства з іноземними інвестиціями, іноземні підприємства тощо. Юридичні особи, що функціонують в сфері аграрних відносин, правосуб'єктність яких зафіксована спеціальними законами, формують третю групу юридичних осіб та являють собою: колективні сільськогосподарські підприємства, виробничі сільськогосподарські кооперативи, сільськогосподарські акціонерні товариства, фермерські господарства тощо.

Суб'єкти інвестиційних відносин, що не є стороною цих відносин, складають окрему групу учасників сільськогосподарських інвестиційних відносин. Їх можна поділити на фінансові установи та державні органи.

До фінансових установ відносяться: банківські установи, кредитні спілки, страхові компанії, інвестиційні фонди. Діяльність цих суб'єктів регулюється Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»⁴. Банківські установи та кредитні спілки приймають участь у сільськогосподарських інвестиційних відносинах надаючи кредити інвесторам для залучення їх у об'єкти інвестування в сфері сільськогосподарського товаровиробництва. Банки, також можуть бути суб'єктами інвестиційних правовідносин надаючи банківську гарантію виконання сторонами інвестиційних відносин своїх зобов'язань. Інвестиційні фонди в інвестиційних відносинах відіграють роль посередника між інвестором та виконавцем. Інвестиційний фонд отримуючи кошти або майно у інвестора, виходячи з аналізу ринку та оцінки ризиків, приймає рішення щодо залучення їх у об'єкти інвестування. Інвестор та виконавець для зменшення власних ризиків та задля забезпечення інтересів контрагента можуть звертатися до послуг страхових компаній.

До державних органів як суб'єктів сільськогосподарських інвестиційних відносин можна віднести: Верховну Раду України (в частині прийняття законів та постанов, що регулюють інвестиційні відносини); Кабінет Міністрів України (в частині реалізації державної політики в сфері інвестиційної діяльності в сільсько-

му господарстві); Президента України (як гаранта дотримання закону в сфері інвестування); Міністерство Фінансів України (в частині формування державного бюджету України та фінансування інвестиційних проектів в сфері сільського господарства); Міністерство аграрної політики України (чим основним завданням є забезпечення здійснення державного управління у сфері сільського господарства), Міністерство економіки України (як органу, що покликаний створювати сприятливі інвестиційні умови для функціонування суб'єктів господарювання всіх форм власності) А також: Державне агентство України з інвестицій та інновацій, Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва, Державна податкова адміністрація України, Фонд державного майна України, Національне агентство екологічних інвестицій України, Державний комітет рибного господарства України, Державний комітет лісового господарства України, Державний комітет по водному господарству, Державний комітет із земельних ресурсів тощо.

Таким, чином ми розглянули поняття інвестиційної діяльності та інвестиційних правовідносин у сільському господарстві. Характеризуючи цей вид відносин визначили їх як регулятивні, відносні, активні, одночасно речові та зобов'язальні, а також такі, що носять виключно майновий характер. Дослідивши суб'єктивний склад відносин, ми умовно розділили його на три групи: інвестори, виконавці та інші суб'єкти відносин, що не є стороною інвестиційних правовідносин. Окресливши коло об'єктів інвестування в сфері сільського господарства ми пересвідчилися у специфіці даних правовідносин. Розглянувши зміст інвестиційних правовідносин у сільському господарстві, окреслили сутність юридичного факту на підставі якого виникають ці відносини.

Подальше дослідження питання інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства має принципове значення для розбудови збалансованої системи правового регулювання. Подальше опрацювання даної проблематики стане передумовою до подолання явищ, що стають на заваді притоку інвестицій у сільське господарство України. Серед пріоритетних напрямків вивчення даного питання можна назвати: поглиблене дослідження договірних інвестиційних відносин у сільському господарстві; більш ретельне дослідження цивільно – правових договорів, що регулюють інвестиційні відносини у сфері сільського господарства; визначення допустимих меж адміністративного впливу держави на інвестиційні відносини у сільському господарстві тощо.

1. Семчик В.І., Козаченко Л.П., Кулинич П.Ф., Панькова Л.О., Поліводський О.А. Інвестиційна діяльність у сільському господарстві: правові аспекти: Монографія / В.І. Семчик (ред.). – К., 2008. – С. 46. 2. Закон України «Про інвестиційну діяльність» № 1560-ХІІ від 18 вересня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. 3. Вінник О.М. Інвестиційне право: Навч. посіб. – К., 2005. – С. 128. 4. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» № 2664-ІІІ від 12 липня 2001 року / Офіційний вісник України. – 2001. – № 32. – Ст. 82.